MULTIMODAL YONDAŞUV ASOSIDA YUQORI SINF ÖQUVÇILARINING MADANIY-INTELLEKTUAL RIVOJLANIŞINI TA'MINLAŞNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Qliçeva Gözal Çorşanbiyevna
Termiz davlat universiteti
Pedagogika va ijtimoiy iş kafedrasi doktoranti
Email: qlichevaguzal7@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur tezisda multimodal yondaşuv asosida yuqori sinf öquvçilarining madaniy-intellektual rivojlanişini ta'minlaşning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqotning maqsadi matn, tasvir, audio, video va interaktiv resurslarni uyğunlaştiriş orqali öquvçilarning tanqidiy fikrlaşi, madaniy tafakkuri, ijodkorligi hamda axborot bilan işlaş kompetensiyalarini rivojlantiriş yöllarini aniqlaşdan iborat. Tezisda ilmiy adabiyotlar tahlili, qiyoslaş, pedagogik modellaştiriş va umumlaştiriş metodlaridan foydalanildi. Natijada multimodal ta'limning madaniy-intellektual rivojlanişga xizmat qiluvçi asosiy pedagogik imkoniyatlari tizimlaştirilib, yuqori sinf öquvçilari uçun amaliy maşğulot modeli taklif etildi.*

Kalit sözlar: *multimodal yondaşuv, madaniy-intellektual rivojlaniş, yuqori sinf öquvçilari, raqamli ta'lim, madaniy kompetensiya, tanqidiy fikrlaş, media savodxonlik, interfaol metodlar.*

Аннотация. *В тезисе рассматриваются педагогические возможности обеспечения культурно-интеллектуального развития учащихся старших классов на основе мультимодального подхода. Цель исследования заключается в определении способов развития критического мышления, культурного мировоззрения, творческих способностей и информационной компетентности учащихся посредством интеграции различных форм представления информации — текста, изображений, аудио, видео и интерактивных ресурсов. В исследовании использованы методы анализа научной литературы, сравнительного анализа, педагогического моделирования и обобщения. В результате систематизированы основные педагогические возможности мультимодального обучения и предложена модель практического занятия для старшеклассников.*

Ключевые слова: *мультимодальный подход, культурно-интеллектуальное развитие, старшеклассники, цифровое образование, культурная компетентность, критическое мышление, медиаграмотность, интерактивные методы.*

Abstract. *This thesis examines the pedagogical opportunities for fostering the cultural and intellectual development of upper secondary sçool students through a multimodal approaç. The study aims to identify ways of developing students' critical thinking, cultural awareness, creativity, and information literacy by integrating different modes of communication, including text, images, audio, video, and interactive resources. The researç employs literature review, comparative analysis, pedagogical modeling, and synthesis. The findings systematize the main pedagogical opportunities of multimodal learning and propose a practical instructional model for upper secondary students.*

Keywords: *multimodal approaç, cultural and intellectual development, upper secondary sçool students, digital education, cultural competence, critical thinking, media literacy, interactive teaçing methods.*

Kiriş

Hozirgi davrimizdagi raqamli kommunikatsiya va axborot oqimlarining tez kengayişi şaroitida umumiy ta'lim tizimi nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlaşga, madaniy qadriyatlarni tuşunişga, axborotni tanqidiy baholaşga va turli ijtimoiy-madaniy muhitlarda samarali muloqot qilişga qodir şaxslarni tarbiyalaş vazifasiga duç kelmoqda. Bu vazifa, ayniqsa, yuqori sinf öquvçilari uçun dolzarbdir, çunki ösmirlik şaxsiy qadriyatlar, intellektual mustaqillik va dunyoqaraşni rivojlantiriş uçun muhim davrdir.

An'anaviy öqitiş usullari köpinça asosan oğzaki tuşuntirişlar va yozma matnlarga tayanadi. Biroq, zamonaviy axborot muhitida öquvçilar ma'lumotni yozma materiallar, infografika, audiovizual resurslar, interaktiv xaritalar va raqamli platformalar kabi turli formatlar orqali oladilar. Natijada, axborotni taqdim etişning turli usullarini birlaştirgan multimodal yondaşuv ta'lim tajribalarini boyitişning muhim pedagogik vositasiga aylandi.

Özbekistonda 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Prezident farmoni bilan inson kapitalini rivojlantiriş va ma'naviy taraqqiyot mamlakat rivojlaniş strategiyasining ustuvor yönalişlari qatoriga kiritildi. Bundan taşqari, 2023-yil 11-sentabrdagi O‘zbekiston-2030 strategiyasini tasdiqlaş to‘g‘risidagi PF-158-sonli Prezident farmonida yangi avlod darsliklari, multimedia ta’lim dasturlari, interaktiv o‘qitiş

usullari va maktablarni ma’naviyat va madaniyat markazlariga aylantiriş bilan bog‘liq maqsadlar belgilab berilgan. Uşbu maqsadlar o‘quvçilarning madaniy va intellektual rivojlanişini qo‘llab-quvvatlaş uçun ta’lim mazmuni, pedagogik texnologiyalar va madaniy tadbirlarni integratsiyalaşni kuçaytiriş muhimligini ta’kidlaydi.

Uşbu tadqiqotning maqsadi yuqori o‘rta maktab o‘quvçilarining madaniy va intellektual rivojlanişini rag‘batlantiriş uçun multimodal yondaşuvning pedagogik imkoniyatlarini aniqlaş va nazariy jihatdan asoslaş hamda uni amalga oşiriş uçun amaliy usullarni taklif qilişdir.

Asosiy qism

Multimodal yondaşuv - bu yozma matn, tasvirlar, ovoz, video, nutq va amaliy faoliyatni o‘z içiga olgan ko‘p muloqot va idrok usullari orqali o‘quv mazmunini taqdim etiş va qayta işlaşga asoslangan ta’lim tizimidir. Uning asosiy maqsadi şunçaki ta’limda qo‘llaniladigan raqamli vositalar sonini ko‘paytiriş emas, balki aniq belgilangan o‘quv maqsadlariga muvofiq axborotni taqdim etişning turli usullarini birlaştirişdir.

Madaniy va intellektual rivojlaniş talabalarning mustaqil ravişda bilim oliş va tahlil qiliş, madaniy merosni tuşuniş va baholaş, estetik qadrlaşni namoyiş etiş, ijodiy fikrlaş va samarali muloqot qiliş qobiliyatining özaro boğliq rivojlanişini anglatadi.

Tadqiqot usullari va ilmiy yondaşuvlar tahlili

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy körib çiqiş, pedagogik modellaştiriş va sintez qöllanilgan. Nazariy asos özbek va xalqaro olimlarning pedagogika, multimedia örganiş va madaniy kompetentsiyani rivojlantirişga qöşgan hissalarini örganiş orqali işlab çiqilgan.

Özbek olimi R. Mavlonova "Pedagogika nazariyasi va tarixi" kitobida ta'lim va tarbiyaning nazariy asoslari, şaxsni rivojlantiriş va pedagogik jarayonlarni taşkil etiş masalalarini muhokama qiladi. Xuddi şunday, M. X. Töxtaxöjayeva "Pedagogika" kitobida didaktik tamoyillar, öqitiş usullari va ta'lim va tarbiya jarayonlarining muhim tarkibiy qismlarini örganadi. Uşbu asarlar ta'lim va rivojlaniş maqsadlarini birlaştirgan multimodal darslarni loyihalaş uçun nazariy asos yaratadi.

Xalqaro tadqiqotlarda multimodallik turli semiotik resurslar orqali ma'no yaratiş jarayoni sifatida örganiladi. G. Kress multimodal muloqotda tasvirlar, yozuv, nutq va boşqa kommunikativ usullar örtasidagi munosabatlarni tahlil qiladi. R. Mayer multimedia ta'limi böyiça tadqiqotida öquvçilarning kognitiv çeklovlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda oğzaki va vizual ma'lumotlarni muvofiqlaştiriş muhimligini ta'kidlaydi.

Multimodal yondaşuvning pedagogik imkoniyatlari

Tahlil yuqori örta maktab öquvçilarining madaniy va intellektual rivojlanişini rağbatlantiriş uçun törtta asosiy pedagogik imkoniyatni aniqladi.

Birinçidan, multimodal örganiş kognitiv faollikni oşiriş uçun imkoniyatlar yaratadi. Matn, vizual va audiovizual materiallarning maqsadli integratsiyasi öquvçilarga murakkab tuşunçalarni turli nuqtai nazardan örganiş, dalillarni taqqoslaş va asosli xulosalar çiqariş imkonini beradi.

Ikkinçidan, bu madaniy kompetensiyani rivojlantirişni qöllab-quvvatlaydi. Tarixiy hujjatlar, milliy adabiy asarlar, badiiy materiallar va virtual muzey resurslarini birlaştiriş orqali talabalar özlarining milliy madaniy merosini jahon madaniyati bilan boğliq holda örganişlari mumkin. Bu yondaşuv madaniy xabardorlikni va madaniyatlararo tuşunişni rivojlantiriş uçun imkoniyatlar yaratadi.

Uçinçidan, multimodal örganiş tanqidiy fikrlaş va media savodxonligiga hissa qöşadi. Talabalar turli formatlarda taqdim etilgan ma'lumotlarning işonçliligi, muallifligi va ma'nosini baholaşni örganadilar. Bu könikmalar, ayniqsa, ijtimoiy media kontenti va sun'iy intellekt orqali yaratilgan materiallar bilan özaro aloqada bölganda muhimdir.

Törtinçidan, bu yondaşuv ijodiy va kommunikativ faoliyat uçun imkoniyatlar yaratadi. Raqamli hikoyalar, video taqdimotlar, podkastlar va infografikalarni yaratiş talabalardan ma'lumotlarni qayta işlaşni, öz tuşunçalarini ijodiy ifoda etişni va tengdoşlari bilan hamkorlik qilişni talab qiladi.

Nazariy va metodologik tahlil madaniy va intellektual rivojlanişni qöllab-quvvatlaydigan multimodal yondaşuvning törtta asosiy ölçamini aniqladi: kognitiv iştirok, madaniy xabardorlik, tanqidiy va media fikrlaş va ijodiy-kommunikativ faoliyat. Uşbu ölçamlarga asoslanib, turli maktab fanlaridan tarkibni birlaştirgan integratsiyalaşgan öqitiş modeli işlab çiqildi. Model öquvçilarni ma'lumot olişdan mustaqil tahlil, ijodiy işlab çiqariş va mulohaza yuritişga ötişga undaydi.

Xulosa

Multimodal yondaşuv yuqori örta maktab öquvçilarining madaniy va intellektual rivojlanişini qöllab-quvvatlaş uçun muhim pedagogik imkoniyatlarni taqdim etadi. Matn, vizual, eşitiş va interaktiv materiallarning maqsadli integratsiyasi öquvçilarga bir neçta manbalardan olingan bilimlarni tahlil qiliş, madaniy hodisalarni tanqidiy baholaş va öz ğoyalarini ijodiy ifoda etiş uçun qulay şaroitlar yaratişi mumkin. Maqola multimodal öqitişning kognitiv, madaniy, tanqidiy va ijodiy-kommunikativ ölçamlarini tizimlaştirdi va yuqori örta ta'lim uçun integratsiyalaşgan öqitiş modelini taklif qildi.

Amaliy nuqtai nazardan, öqituvçilarga aniq öquv maqsadlariga muvofiq multimodal materiallarni tanlaş, milliy madaniy merosni akademik fanlar bilan boğlaş,

öquvçilarning tanqidiy manba tahlili könikmalarini rivojlantiriş va aniq belgilangan mezonlar yordamida ijodiy topşiriqlarni baholaş tavsiya etiladi.

Bundan taşqari, multimodal öqitişni amalga oşirişda öquvçilarning raqamli resurslarga kiriş imkoniyati, kognitiv yuklama va individual öquv ehtiyojlarini hisobga oliş kerak. Taklif etilayotgan öqitiş modelining samaradorligini baholaş uçun qöşimça eksperimental tadqiqotlar ötkaziş tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida : 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmon // O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/uz/docs/-5841063.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi to‘g‘risida : 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmon // O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/uz/acts/-6600413.

3. Mavlonova R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent : Fan va texnologiya, 2010. – 464 b. – ISBN 978-9943-10-381-0. – Universitet kutubxonasi: https://library.dtpi.uz/uz/adabiyotlar/darslik/pedagogika-nazariyasi-va-tarixi.

4. To‘xtaxodjayeva M. X. Pedagogika. – Toshkent : Toshkent nashriyoti, 2010. – 400 b. – ISBN 978-9943-391-09-3. – Universitet kutubxonasi: https://cspu.uz/pedagogika-2.

5. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education — A Tool on Whose Terms? – Paris : UNESCO. – Rasmiy hisobot: https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/teçnology.

6. Hasanova G. Tizimli yondashuv asosida o‘quvchilarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirishning nazariy asoslari : ilmiy maqola. – 2025. – Elektron manba: https://zenodo.org/records/15200574.